

Szerb utasítás az osztrák-magyar csapatok által okozott károk felmérésére 1915 ^[1]

1914. július 28-án az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának, amely nem fogadta el a korábban küldött ultimátumot. A tervek szerint a szerbeket az 5. 6. és 2. osztrák-magyar hadsereg gyúrta volna le, de idő közben az orosz hadüzenet miatt a 2. hadsereg az északi hadszíntérre lett átszállítva. A császári és királyi csapatoknak 1914. december 1-re sikerült elfoglalni Belgrádot, azonban a szerb ellentámadás nyomán december 16-án ismét szerb zászló lengett a Kalemegdán-erődön. Ezt követően Szerbia legyőzése csak külső segítséggel valósulhatott meg 1915 októberében. A megszállt területekre detektívfelügyelőket, hírszerző tiszteket küldtek, hogy a gyanús elemeket kiszűrjék. Egy, az újvidéki m. kir. állami határszéli rendőrkapitánysághoz beosztott határrendőr tanácsos 1915 októberében Belgrádban tartózkodott, ahol lefoglalt egy nyomtatványt. Erről 1915. október 25-én értesítette a belügyet, négy nappal később pedig már a fordítás is a rendelkezésre állt.

1914. július 28-án az Osztrák-Magyar Monarchia hadat üzent Szerbiának, amely nem fogadta el a korábban küldött 10 pontos ultimátumot. A szerb kormány a fővárosból sietve Nišbe tette át a székhelyét. A hadsereget mozgósították és annak irányítása egy tapasztalt tábornok, Radomir Putnik vezérkari főnök kezében összpontosult, aki korábban már részt vett az 1876-77-es orosz-török háborúban és az 1912-1913-as Balkán-háborúban is. A Nagy Háború kezdetén, mintegy 180-250 ezer katona felett parancsnokolt. Vele szemben a támadólagosan fellépő osztrák-magyar hadseregek parancsnoka Oskar Potiorek^[1] tábornok, Bosznia-Hercegovina katonai kormányzója 282 000 ember felett rendelkezett. A tervek szerint a szerbeket az 5. 6. és 2. osztrák-magyar hadsereg gyúrta volna le, de idő közben az orosz hadüzenet miatt a 2. hadsereg az északi hadszíntérre lett átszállítva augusztus 18-tól, így a harcoló létszám 219 000 főre apadt.^[2]

Maga a szerb hadjárat 1914. augusztus 12-én kezdődött a boszniai-szerb határszakaszon a Drina folyón való átkelést követően. A tábornok gyors győzelemben bízott. A támadás ugyan meglepte a szerbeket, de a korábbi évek szerb háborúiban edzett katonák gyors ellentámadásba mentek át és sikerült visszaszorítaniuk az osztrák-magyar csapatokat Boszniába. A siker kulcsa, hogy Potiorek kizárólag támadó jellegű hadmozdulatban gondolkodott, mert úgy vélte átcsoportosítás esetén csak így tudja megvédeni a sík területen történő szerb előrenyomulást Magyarország irányába, de a Boszniából megindult két hadsereget túl messzire helyezte el egymástól, így azok harcai nem segítették saját céljaikat.^[3] Újabb nagyobb előretörés a siker kivívásához 1914. szeptember 9-én indult meg, melynek egyik következményeként a fáradt, leharcolt császári és királyi csapatoknak 1914. december 1-re sikerült elfoglalni Belgrádot. A meginduló szerb támadás viszont újból visszavetette a hadosztályokat és december 16-án ismét szerb zászló lengett a Kalemegdán-erődön. Ezt követően Szerbia legyőzése csak külső segítséggel (német és az 1915-ben hadba lépő Bulgária) valósulhatott meg 1915 októberében.^[4]

Háború idején a hadsereg egyes területek teljes irányítását is átvehette, kizárva a kormány szerveit, ha azok menekülésre kényszerültek. A gazdaság és a társadalom megfelelő mozgósításához rendeleti kormányzásra volt szükség. 1914. július 26-án, két nappal a hadüzenet előtt a magyar kormány ezt a törvényt^[5] azonnal hatályba léptette. A határmenti területekre annak érvényesítése céljából pedig kormánybiztosokat neveztek ki. A Magyar Királyság területén viszont kétféle kormánybiztosot különböztetünk meg: a katonai parancsnokság területére kinevezett és a törvényhatósági területre kinevezett biztos. Az utóbbi székhelye állandó volt, ezért azt a pozíciót leggyakrabban a főispán kapta meg, fizetés nélkül, de juttatásokkal.^[6] A katonaság mellé beosztott biztos felelt a kémelhárításért, útbiztosításért és karbantartásért, a különböző feljelentések polgári vizsgálatáért és a hadsereg számára fontos nyersanyagok zavartalan beérkezéséért, a csendőrség

irányításáért.[7] A kivételes hatalom képviselőjeként a kormánybiztos tehát elsősorban gyakorlati feladatokat látott el. A törvény biztosította számára a rendvédelmi, csendőrség szervek, pénzügyőrség, határrendőrség és az állami erdészet közegei feletti ellenőrzést is.[8] A karhatalom alkalmazásához mindig a politikai hatósághoz kellett fordulni, mivel ők ismerték a legjobban az adott körülményeket. Ha nem volt meg a kellő erő, akkor használhatták a közös vagy honvédségi alakulatokat is. Ilyenkor az állomásparancsnokság az erőszakos ellenállás felszámolására és a törvényes rend helyreállítására utalta ki őket. A karhatalmat korlátok nélkül csak a honvédelmi miniszter, a hadtestparancsnok és az állomásparancsnok rendelhette el. Sürgős esetekben pedig a helyőrség, vagy ideiglenesen az ott állomásozó csapatparancsnokok is.[9]

A Szerbiával határos vármegyék kormánybiztosa Tallián Béla volt, aki beosztása során mindig is ragaszkodott hozzá, hogy a katonaság, pontosabban a főhadtápparancsnokság mellé beosztott kormánybiztosként tekintsenek rá.[10] Pollmann Ferenc kutatásai szerint ugyanis ezzel nemcsak a magyarországi, hanem a horvát területeken is kormánybiztos volt, amelyeket a hadsereg felvonulása során igénybe vett. Mivel minden egyes hadseregnek saját hadtápparancsnoksága volt, így Tallián a helyi parancsnokságokkal tartotta a kapcsolatot.[11] A katonai parancsnok mellé beosztott kormánybiztos a hierarchiában a polgári biztosok, vagy a megyék területén lévő biztosok fölött állt, ugyanis ő kiterjeszthette jogait a katonai parancsnok által uralt területekre, körzetekre is. [12] Polónyi Dezső úgy vélte, hogy a katonai és polgári hatóság kapcsolata koordinált volt, de a kormánybiztoson keresztül a katonai rendeleteket gyorsan, pontosan és lelkiismeretesen végre kellett hajtani.[13]

A szerbiai hadjárat során az osztrák-magyar katonai alakulatok a polgári civil lakosságban, legyen az nő, gyermek, férfi, mindenkiben kémgyanúst, az ellenséget segítő vagy komitácist láttak.[14] Az ellenállás bármilyen formája határozott fellépést váltott ki a hadtápalakulatokban. A katonai parancsnokok bármikor elrendelheték a rögtönítélő bíróság felállítását vagy az azonnali kivégzést. Sok esetben ezt tűszok szedésével igyekeztek elkerülni. Erőszakos bűncselekményeket elsősorban azok a kisebb csapatok követték el, amelyek a hadműveleti területen a harcok folyamán elszakadtak a csapattestüktől. A lakosságot felszólították arra, hogy figyeljék meg a katonák melyik fegyvernemhez, ezredhez tartoznak, milyen egyenruhát, gallért viselnek, és milyen nyelven beszélnek.

[2]

A háborús pusztítás nyomai.

Jelzet: HU-MNL-K 66-1003.

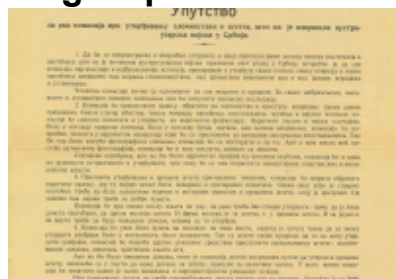
A Nagy Háború során mindkét szövetséges tömb katonái, nemzetiségtől függetlenül követtek el erőszakos bűncselekményeket legyen az gazdasági jellegű vagy, ahogy a korabeli katonai bíróságok szóhasználatára támaszkodva, testbiztonság ellen elkövetett, akár halálos kimenetelű bűnöket. A nyugati sajtóban legismertebbek közé tartozott az osztrák-magyar csapatok által 1914. augusztus 17-én Sabácban végrehajtott kivégzések, amelyet ugyan hivatalosan 1919-ben kezdtek el vizsgálni,[15] de a szerb hatóságok a korábban megszállt területeken az adatgyűjtést már 1915 márciusában megkezdték.[16] A sabáci vérengzéssel kapcsolatban elsősorban Kasimir Lütgendorf[17] gyalogsági tábornokot vették elő, hiszen az ő csoportja felelt a 2. osztrák-magyar hadsereg elszállítása után a Duna-Száva vonaláért, vagyis, hogy a szerbek ne tudjanak betörni a Szerémségbe vagy a Bánságba.[18] A vádirat szerint a halálos áldozatok száma a 50-120 fő közöttire tehető. Vélhetően a templomban és a templomudvaron összezsúfolt túszoikat, köztük hadifogoly szerb katonákat visszavonulás során nem akarva hátra hagyni, egyszerűen kivégezték.[19] A gazdasági és magánjellegű jellegű károk okozása mindkét félről mindennapos volt. Harctéren az ellenséges tüzés tájékozódásának akadályozása végett a polgári lakosság házeit egyszerűen felégették, vagy a belövés során szétlőtték. A rekvirálás pedig szinte már az első csapatok érkezésével megkezdődött, a területen elhúzódó harcok hadtáptérületek és állomások kiépítését tették szükségessé. Valószínűleg azokról a területekről, ahonnan a lakosság önként vagy felszólításra távozott, könnyebb volt rekvirálni, de sok esetben a menekülők az élelmiszert is magukkal vitték. Átvonulás esetén, ha a rekvirálás és a terület kihasználása maximális volt az alakulatok könnyen tudták magukat élelmezni.[20] Tehát a hadműveleti terület katonai jellegű beszerzései attól függtek, hogy a lakosság elhagyta-e lakóterületét vagy sem. A rekvirálásért felelős alakulatok először a hadtest körzetét vették alapul. Az arcvonal és a külső hadműveleti terület határa között sokszor üres tér keletkezett, ezért a területen mozgó csapatok, hadosztályok nehéz helyzetbe kerültek. A csapatoknak elvileg a napi szükségleten kívül tartalékokat képezni nem

lehetet, mivel a szabályzatok[21] kimondták, hogy az élelmiszertartalék elhelyezését a folyamatosan és lépcsőzetesen kell kialakítani.[22]

1915 október-novemberi osztrák-magyar-bolgár hadmozdulatok Szerbia katonai vereségét vetítették előre. A főváros október 6-9 között elfoglalták az osztrák-magyar erők. 1915. november 1.-ével a már megszállt területeken pedig katonai közigazgatást vezettek be, a rekvirálások, elmarasztalások, internálások száma megnövekedett. Ezek az intézkedések kezdetben 4 területre koncentrázódtak: Sabác, Valjevo, Belgrád városa és körzete.[23]

A megszállt területekre detektívfelügyelőket, hírszerző tiszteket küldtek, hogy a gyanús elemeket kiszűrjék. Egy, az újvidéki m. kir. állami határszéli rendőrkapitánysághoz beosztott határrendőrtanácsos 1915 októberében Belgrádban tartózkodott, ahol lefoglalt egy nyomtatványt. Erről 1915. október 25-én értesítette a belügyet, négy nappal később pedig már a fordítás is a rendelkezésre állt.[24]

Az osztrák-magyar csapatok által az 1914. évben Szerbiában okozott károk megállapítása iránt kiküldött bizottságok részére kiadott utasítás

[3]

[4]

[Tovább a galéria oldalára](#) [5]

Jelzet: HU-MNL-OL-K 149-1915-10-5512.

Utasítás

A bizottságok működése az osztrák-magyar hadsereg által elkövetett gonoszságok és károk megállapítását illetően.

1. Hogy mindazok az embertelenségek és károsítások, miket az osztrák-magyar hadsereg Szerbiába való betörése alkalmával elkövetett, pártatlanul és részletesen megállapíthatók és az európai közvélemény elé tárhatók legyenek, szükséges, hogy minden bizottság a békés lakosságon, magán vagyonban, valamint a középületeken és közintézményeken elkövetett, minden sérelmet és minden károsítást a leglelkismeretesebben és legszorgalmasabban megvizsgáljanak, bebizonyítsanak és megállapítsanak.

A bizottságok tagjai minden adatért és becslésért személyesen felelősek. Minden nem gondos, nem lelkiismeretes és rosszhiszeműen a valósághoz nem hű adatszolgáltatásért a törvényes következmények súlyát meg fogják érezni.

2. A bizottságok figyelmüket első sorban a magával a polgársággal szemben elkövetett gonosztettekre és kihágásokra fogják fordítani. A bizottság minden gyilkossági, súlyos sértési, elhurcolási, bántalmazási kínzási és egyéb bűnesetet meghatározott minta szerint lelkiismeretesen meg fog vizsgálni és megállapítani. Különösen a visszataszító és súlyos eseteket, ha azok olyanoknak tűnnek fel akár a gonosztett természetében, akár az áldozatok száma miatt vagy a végrehajtás módja miatt, a bizottság külön jelentésében részletesen lefoglalja írni, amely jelentés a bántalmazott kihallgatási jegyzőkönyvéhez lesz csatolandó. Ahol csak lehetséges lesz fényképfelvételeket készíteni, a bizottság arról is fog gondoskodni. Ha valamely helyen autentikus fényképek már rendelkezésre fognak állni, a bizottság a leírással együtt azokat is el fogja küldeni. Az elhurcolási eseteket, ha az illető házbelijeiről nem történék külön bejelentés, a bizottság

maga is kötelességszerűen vizsgálat tárgyává fogja tenni és megállapítani, mihez a községi és rendőri hatóságok jelentéseit is fel fogja használni.

3. A vagyontárgyak tekintetében elkövetett károk megállapítása és becslése alkalmával, a bizottságoknak figyelmüket különösen kell majd erre fordítaniuk, mert itt lehet majd legtöbb valótlan és túlzott adat. Mindenki, aki tényleges kárt szenvedett, kell, hogy meg legyen elégedve a szenvedett kárnak a valósághoz hű és teljes összeírásával és felbecsülésével. Valótlan bemondásoktól nagyon kell óvakodni.

A bizottság munkájánál szem előtt fogja tartani, hogy mindig két dolgot kell megállapítania: először, [25] hogy a személy tényleg kárt szenvedett, tehát, hogy tényleg van kár. És másodszor mekkora ez a kár, vagyis a kárbecslés. Az egyikre is és a másokra is kell, hogy a kárt megállapító bizonyítékok fel legyenek sorolva.

4. A bizottságnak kötelessége lesz mindig a helyszínére kiszállni, amikor a kár olyan természetű, hogy akár teljes egészében, akár részben megtekintés útján állapítható meg. Ahol a károk olyan természetűek, hogy megtekintés útján nem állapíthatók meg, a bizottság más bizonyítási eszközök segítségével úgymint, szakértők megkérdezésével, könnyek megvizsgálásával stb. fogja a kár felbecsülését eszközölni.

Ha nem volna semmilyen bizonyíték sem, s a bizottság a kárt közvetett úton sem állapíthatta meg, sem fel nem becsülhette, a lajstromban jelezni fogja, hogy a kárra, illetőleg a kár nagyságára nézve nincs bizonyítékuk. Egyidejűleg a bizottság jelezni fogja, hogy a tett vallomás hihetőségét illetőleg mi a véleménye.

A kár felbecsülésénél nem szabad általános szólásmódokat használni, mint például: 3000 dinár erejéig károsodott. Szükséges, hogy minden kár és minden fontosabb megrongált tárgy az előírt mintáknak egyenként körülírassék és a kár felbecsültessék. Ez a részletesség, amennyire csak lehet eszközölni.

Ha a kár olyan természetű, hogy a bizottság azt semmiképp sem tudja megállapítani, vagy felbecsülni, a bizottságnak jogában áll külön szakértőket alkalmazni, kik a kárt meg fogják állapítani s felbecsülni. A meghívott szakértők tartoznak a meghívást elfogadni és a becslést foganatosítani, k azt alá is fogja írni.

5. A kisebb s nagyobb városokban különös figyelem fordítandó a kereskedői, kisipari s gyáripari üzemek károsodásaira. Az ilyen károk felbecsülésénél a bizottság mindig szakértőket fog meghívni, ha a kár olyan természetű, hogy egykönnyen meg nem állapítható. Ha bizottság úgy véli, hogy a kárt maga is meg tudja állapítani, de a károsult személy fogja követelni, hogy a kár becslését szakértők végezzék, a bizottság a kárt fel fogja becsülni, a károsodott személy pedig, ha azzal nincs megelégedve a Legfőbb Vizsgáló Bizottság előtt panaszt tehet.

A kihallgatási jegyzőkönyvön kívül, amelyben az összes kár fel lesz tüntetve, a károsodott személyeknek jogukban áll részletes kimutatásokat s kárjegyzékeket csatolni, ha a kár nagy és különféle. Ez különösen a kereskedelmi s gyáripari üzemekre áll.

6. Belgrádban négy-négy tagból álló három albizottság, Sabáczban pedig három-három tagból álló két albizottság fog alakíttatni. Belgrádban és Sabáczban a bizottságok a maguk kebelében elnököt választanak, aki az összes munkálatokat vezetni fogja és a bizottságok teljes ülésein elnökölni fognak.

Az albizottságok összes jelentései a bizottságok teljes ülésében felolvasandók és megállapítandók.

7. Ha működés folyamán bárminő nehézségek támadnának, a bizottságok a községi, rendőri és katonai hatóságokhoz, szükség esetén magához a Legfőbb Vizsgáló Bizottsághoz is segélyért fognak fordulni.

8. Minden községben a községi eljárás megfelelő módon tartozik közhírré tenni, hogy a bizottság működését megkezdte, s hogy az összes bántalmazott és károsodott személyek tartoznak a szenvedett kárt és bántalmazást bejelenteni. A bejelentések a községi eljárásoktól veendő külön minta szerint jegyzőkönyvben fog megállapíttatni.

Ha a bántalmazott vagy károsult írni-olvasni tud, úgy a mintát ő maga fogja kitölteni. Ha írástudatlan, akkor a bizottság előtt személyesen tartozik megjelenni és a bejelentést megtenni.

Ha a megjelenésben betegsége akadályozza, a bizottság hozzá ki fog szállni és otthon fogja kihallgatni.

Ha a bántalmazott vagy károsult távol van, vagy ha bármi okból egyáltalában nincs ott abban a községben, avagy, ha meghalt, a házbellei lesznek megidézve, hogy a bántalmazásokról és károkról adatokat adjanak. Ha a házbellek közül senki sincs, a bizottság maga fogja kihallgatni a szomszédokat és más hitelt érdemlő személyeket, akik az abban a házban elkövetett embertelenségekről és károkról valamit tudni fognak. Ilyen esetekben a bizottság mindig fel fogja tüntetni, mi módon jutott az adatokhoz. A helyi bizottságok továbbá a távollevő személyek részéről

megküldött bejelentéseket is átveszik és ezeknek a bejelentéseknek alapján fognak helyszíni vizsgálatot tartani és a kár nagyságát megállapítani. Azok a személyek pedig, akik a bejelentés megtételében igazolt ok miatt volnának akadályozva (mert katonai kötelezettségüknek tesznek eleget, mert elmenekültek, fogságban vannak stb.) szenvedett káraikról később is előterjeszthetik adataikat, amikor az módjukban fog állani.

A bizottság hivatalos kötelességéből is kifolyólag rajta lesz, hogy az összes bántalmazásokat és az összes károsodásokat felkutassa és megállapítsa. Az összes középületeket és közintézményeket illetően azok kezelői tartoznak a szenvedett károkat a bizottságnak tudomásra hozni.

9. A gonoszságok és károk megállapítására vonatkozó egész működés mielőbb kell, hogy befejeztessék. Azért tartoznak az összes hatóságok odahatni, hogy a bizottságok azonnal megalakuljanak és működésüket megkezdjék. Ezek a bizottságok gyorsan és huzavona nélkül kell, hogy dolgozzanak, hogy az egész munka minél előbb nyerjen befejezést.
10. Amint a bizottság az illető községben munkáját befejezte, az összes kihallgatási jegyzőkönyveket rendezve és becsomagolva a mellékletekkel együtt a kerületi bizottságok részére a kerületi főnököknek tartoznak elküldeni.

A kerületi bizottságok kötelessége lesz az összes kihallgatási jegyzőkönyvet felülvizsgálni, s azokat kerületi ismeretei alapján s mindazoknak ismerete alapján, amit az osztrákok elkövettek, a maga részéről igazolni és megvizsgálni. Ebben a munkájában a kerületi bizottságok különösen a különösen súlyos gonosztettekkel és a nagy károsodásokkal kell foglalkoznia. A kerületi bizottságok tartoznak mindazokra a helységekre nézve, ahol ilyen esetek történtek, erről külön jelentéseket előterjeszteni, illetőleg gondoskodni tartoznak arról, hogy a helyi bizottságok azoknak a gonosztetteknek eseteit, amelyek egymással kapcsolatosan és mint különös esetek, amelyek nem csak egy családot érdekelnek, hanem az egész helységet nyitották, külön jelentésekben állapítsák meg. A kerületi bizottságok fogják elrendelni az összes helyesbítéseket és pótlásokat, amiket a helyi bizottságoknak még el kell végezniük. A felülvizsgált és hitelesített jegyzőkönyveket a kerületi bizottságok további eljárás végett a Legfőbb Bizottságnak fogják elküldeni. A Belgrád, Sabác,[26] Valjevo,[27] Uzsicza, Loznica,[28] Szemendria,[29] Veliko Gradište városok bizottságai a működésről felvett jegyzőkönyveket közvetlenül a Legfőbb Bizottsághoz fogják felterjeszteni. Kelt a Legfőbb Vizsgáló Bizottság irodájában 1915. évi március hónap 16. napján.

6. szám

[1] Oskar Potiorek (1853–1933) tábornok. 1911. május 10. – 1914. augusztus 6. között hadseregfelügyelő és a tartományi kormány főnöke Bosznia-Hercegovinában. 1914. augusztus 6-tól december 22-ig a cs. és kir. 6. hadsereg parancsnoka és a cs. és kir. balkáni haderők főparancsnoka a szerb fronton. BALLA TIBOR: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai*. Bp., 2010. 220.

[2] BREIT JÓZSEF: *Az 1914. évi osztrák-magyar-szerb-montenegrói hadjárat*. Bp., 1926. 1–27.

[3] HAJDU TIBOR – POLLMANN FERENC: *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914-1918*. Bp., 2014. 81–82.

[4] CZÉKUS ZOLTÁN: *Az 1914-1918. évi világháború összefoglaló történelme*. II. kötet. Bp., 1926. 292–325.

[5] A törvény 32 paragrafust tartalmazott, amelyből nyolcat érvényesítettek is: az útlevel kiadásának a korlátozása, a sajtócenzúra, a közlekedési korlátozás, a bejelentkezési kötelezettség, a fegyverek beszolgáltatása, az egyesületi korlátozás, a rögtönítélő bíróság bevezetése, a gyülekezés korlátozása. POLNER ÖDÖN: *A háború okából tett kivételes intézkedések*. In: *Közigazgatási Szemle*, 1914. 52. kötet, 489–511.

[6] HU-MNL-OL K 26. Miniszterelnökség. 1915-VII. res. tétel. 9702/Eln. 2.

[7] HU-MNL-SzSzBVL-IV. B. Szabolcs vármegye főispánjának iratai 1868–1918 között. (102. csomó)

[8] FELSZEGHY BÉLA: *A kormánybiztosi jogkör*. *Magyar Közigazgatás*. 1915. 44. szám, 1–2.

[9] EGYEDI ISTVÁN: *Karhatalom az önkormányzatban*. Különlenyomat a Városi Szemle 1912. évi 9-ik számából. 531.

[10] A hadtápfőparancsnokság saját rendelkezéseit a hadsereg-parancsnokságnak vagy hadsereg-hadtápparancsnokságainak adta ki. A hadtápparancsnokság a hadsereg számára szükséges dologi szükségleteiért felelt, de a forgalom és szolgálatkezelés is a feladatkörébe tartozott. A hadtápparancsnokságok parancsnokait saját területén ugyanazok a jogok illeték meg, mint a hadseregpáncsnokot.

[11] POLLMANN FERENC: A magyar kormány és a szerbekkel szembeni osztrák-magyar katonai rendszabályok az első világháború kezdetén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2002. 1. sz. 184–188., 185.

[12] Uo.

[13] POLÓNYI DEZSŐ: *Das Verhältnis zwischen den Militärkommanden und den ungarischen Zivilbehörden im Kriege*. Bp., 1916. 10–11.

[14] komitácsi: szerb ellenállók megnevezése.

[15] POLLMANN FERENC: Az osztrák–magyar haderő által a szerbek ellen elkövetett atrocitások az I. világháború elején. Sabác, 1914. augusztus 17. *Hadtörténelmi Közlemények*, 2009. 3. sz., 715–730., 716.

[16] ANTON HOLZER: *Das Lächeln der Henker. Der unbekante Krieg gegen die Zivilbevölkerung 1914-1918*. Darmstadt, 2008. 121–124.

[17] Kasimir Dominik Lütgendorf (1862–1958) gyalogsági tábornok. 1914. július 26. és 1914. november 18. között a Bánáti Hadseregcsoport parancsnoka altábornagyi rangban. BALLA: *A Nagy Háború...* 220.

[18] HAJDU – POLLMANN: *A régi Magyarország...* 84.

[19] POLLMANN FERENC: A szabácsi mézszárlás – Egy közvetett tanúvallomás az 1914. augusztus 17-i vérengzés ügyében. *ArchívNet*, 2018. 1–2. sz. <https://www.archivnet.hu/a-szabacsi-meszarlas-egy-kozvetett-tanuvallomas-az-1914-augusztus-17-i-verengzes-ugyeben> ^[6] (utolsó letöltés: 2024. július 8.)

[20] PUTZ MÁTYÁS: *Élelmezés a helyszínről hadműveletek alatt*. In: Magyar Katonai Szemle (1931). I. évfolyam. 1. füzet. január. 1. füzet. 145-154.

[21] *Hadtáputasítás*, 1914. 1915.

[22] HORVÁTH GÉZA: Az élelem beszerzésének szervezése egy hadseregnél. *Magyar Katonai Szemle*, 1931. 3. füzet. 161–168.

[23] TAMARA SCHEER: *Zwischen Front und Heimat. Österreich-Ungarns Militärverwaltung im Ersten Weltkrieg*. Wien, 2009. 31.

[24] HU-MNL-OL K 149-1915-10-5512. Az osztrák-magyar csapatok által az 1914. évben Szerbiában okozott károk megállapítása iránt kiküldött bizottságok részére kiadott utasítás. (84. doboz)

[25] szövegben aláhúzva

[26] Шабач

[27] Macsókö (Ваљево)

[28] Лозница

[29] Szendrő

Címkék:

első világháború [7]

Osztrák-Magyar Monarchia [8]

Szerbia [9]

megszállás [10]

atrocitások [11]

háborús kár [12]

Kiadás: 24. évfolyam (2024) 2. szám

Forrás webcím:<https://www.archivnet.hu/szerb-utasitas-az-osztrak-magyar-csapatok-altal-okozott-karok-felmeresere-1915>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/szerb-utasitas-az-osztrak-magyar-csapatok-altal-okozott-karok-felmeresere-1915> [2]

https://www.archivnet.hu/sites/default/files/u364/mnl_ol_k66_1003.jpg [3]

<https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/az-osztrak-magyar-csapatok-altal-az-1914-evben-szerbiaban-okozott-karok-megallapitasa-irant/mnlolk1491915105512.jpg> [4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/az-osztrak-magyar-csapatok-altal-az-1914-evben-szerbiaban-okozott-karok-megallapitasa-irant/mnlolk14919151055122.jpg> [5]

<https://www.archivnet.hu/az-osztrak-magyar-csapatok-altal-az-1914-evben-szerbiaban-okozott-karok-megallapitasa-irant> [6]

<https://www.archivnet.hu/a-szabacsi-meszarias-egy-kozvetett-tanuvallomas-az-1914-augusztus-17-i-verengzes-ugyeben> [7]

<https://www.archivnet.hu/cimkek/elso-vilaghaboru> [8]

<https://www.archivnet.hu/cimkek/osztrak-magyar-monarchia> [9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szerbia> [10]

<https://www.archivnet.hu/cimkek/megszallas> [11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/atrocitasok> [12]

<https://www.archivnet.hu/cimkek/haborus-kar>